

Jan CHADIMA, *Rudolf Slánský*,

Praha 2022, Vyšehrad, 447 s., ISBN 978-80-7601-623-1

V životopise Rudolfa Slánského se historik Jan Chadima inspiruje odkazem francouzského sociálního teoretika Pierra Bourdieua a tato inspirace se mu nepopíratelně stává vůdčí badatelskou a metodologickou strategií. V souladu s touto tradiční koncepcí Chadima předpokládá, že vysoký komunistický funkcionář a politik Rudolf Slánský disponoval habitem, tedy souborem osobních dispozic předurčujících jej k určitému typu myšlení a jednání. Disponoval také symbolickým kapitálem, souhrnem získaných vlastností a dovedností, díky kterým se mohl pohybovat a jednat v jeho přirozeném sociálním poli, totiž ve sféře stranické a státní politiky. Souhrou habitu, symbolického kapitálu a pole pak Rudolf Slánský usiloval o svůj společenský status, své uznání a osobní naplnění. Jan Chadima se ke Slánského habitu, symbolickému kapitálu a sociálnímu poli v průběhu práce neustále vrací, aby tak průběžně odpovídal na určující a klíčovou otázku své práce: Kdo byl Rudolf Slánský?

Empirická a z tradice strukturalismu vycházející metodologie Pierra Bourdieua se stává páteří Chadimova výkladu. Autor tím znovu akcentuje možný přínos známého francouzského sociálního teoretika pro historický výzkum, už před téměř 20 lety nastíněný ve studii Michala Pullmanna.¹ Také Chadimova práce proto stojí na stanovisku, že život historického aktéra není jen sumou osudových životních kolizí, souběhem náhodných událostí a dat ani spontánní synergií vitalismu a voluntarismu. Je mimo to veden logikou vnitřního řádu, který každá strukturalistická teorie v režimu analyzované látky předpokládá. Řád aktérova životního příběhu je v takovém případě určován jeho habitem, jehož vědomá rekonstrukce zakládá možnost porozumění i nejsubtilnějším strategickým životním volbám a jejich jednotlivým aktům.

Do popředí badatelského zájmu se tak neustále vrací otázka motivace pro ten či onen druh aktérského jednání. Bourdieuovská pozice neskrývá

¹ MICHAL PULLMANN, *Habitus a třídy. Výzva kulturní sociologie Pierra Bourdieua pro sociální dějiny (z pohledu německých sociálních věd)*, in: Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích, (edd.) Pavla Horská, Martin Nodl, Antonín Kostlán, Praha 2003, s. 227–238.

inspiraci v tradici proslulé školy Annales a přitakává evidentnímu působení tzv. dlouhého trvání (*longue durée*), jež každou formu voleného aktu předurčuje širším sociálním a chronologickým kontextem. Jan Chadima si zřetelně uvědomuje, že za otázkou „Kdo byl Rudolf Slánský?“ vyvstává mnohem více než jen temný stín mocného a obávaného generálního tajemníka KSČ. Monstrozita i tragika Slánského osobnosti, dramaticky zosobněná v jeho vůbec poslední větě „Mám, co jsem si zasloužil“, není dost dobře myslitelná a není věrohodná, aniž bychom si položili otázku, co všechno vedlo syna židovského maloobchodníka ze západočeských Nezvěstic k tomu, že zasvětil celý svůj aktivní politický život revoluční marxistické doktríně, co jej předznamenalo pro celoživotní angažmá v levicovém hnutí.

Chadimova volba badatelské a metodologické strategie se na více místech ukazuje jako velmi šťastná. Je-li otázka motivace tak bytostně spojená s určeností habitů, potom vědomé uplatňování Slánského symbolického, kulturního a ekonomického kapitálu ve vlastní logice „pole“ (strany a stranického života) je bojem o morální uznání, které právě bourdieuvská sociologie systematicky sleduje. Právě boj o uznání dodává ve Slánského případě jeho život a působení onu očekávanou tragiku, žádaný epický rozměr výkladu. Zde je třeba akcentovat, co považují za vůbec nejsilnější prvek celé práce. Jan Chadima se prostřednictvím své rekonstrukce Slánského působení neustále dotýká problematiky meziválečného československého antisemitismu. Ten, jak autor přesvědčivě ukazuje i ve velmi intimních okamžicích Slánského života, nebyl pouze krédem nějaké „patologické sedliny“ tehdejší české společnosti, ale téměř všeobecně přijímanou normou a zvykem (nejen) českého maloměsta. Rezonoval silně ve všech sociálních vrstvách a stranických kulturách a Slánského zraní provázal vlastně již od jeho dětských let. Kdo bude číst Chadimův Slánského životopis společně s novou prací historika Pavla Balouna o meziválečné perzekuci Romů,² nepochybně získá na období meziválečné československé republiky mnohem komplexnější náhled, než jaký odpovídá poněkud hagiografickému přístupu, jež vůči tomuto období stále ještě chová určitá část českých médií i veřejnosti.

Další velmi silnou polohu Chadimovy práce představuje způsob, jímž interpretuje ne vždy srozumitelné dějiny meziválečné KSČ, které ve třicátých letech procházejí mnoha periodami zvrátů a strategických posunů

² PAVEL BALOUN, *Metla našeho venkova! Kriminalizace Romů od první republiky až po první fázi protektorátu (1918–1941)*, Praha 2022.

i celých radikálních obrátů od jedné taktické pozice ke druhé. Jan Chadima zdařile využívá obrovské množství materiálu (archivní prameny, dobová periodika atd.), aby tuto nesnadnou epizodu zlomů věrně ilustroval. Tím nepochybně svoji práci posouvá na roveň monografie, která se může stát nezbytným doprovodným textem pro všechny, kdo chtějí porozumět komplexním dějinám KSČ bez nutného studia čtenářsky nekomfortního stranického jazyka. Práce tak současně slouží i jako přehled dějin KSČ, a to od dob jejího založení až po rok Slánského poprav, samozřejmě nezbytně zaměřený k aspektům života Rudolfa Slánského.

Polohy Slánského života, jež nelze tak evidentně objasnit ve strukturální logice vazeb habitu, symbolického kapitálu a pole, nebo v situacích, v nichž by tento strukturální výklad působil příliš šroubovaně, řeší Jan Chadima čtyřmi kapitolami „Exkurzů“, v nichž se blíže věnuje Slánského rodinnému zázemí a životu či jeho způsobu trávení volného času, jeho potřebám, koníčkům apod. Tyto exkurzivní odbočky mohou v celkovém toku textu působit zprvu rušivě, osobu generálního tajemníka však dotahují konturami obecně uchopitelné a srozumitelné lidskosti, aniž by nutně sklouzávaly k formě apologetiky.

Celý text zachovává velmi jasnou, logicky soudržnou konceptuální výkladovou strukturu, jejímž prostřednictvím můžeme sledovat, jak nejrušnější vzorce Slánského chování, odvozené z jeho habitu i možností a mezi jeho symbolického kapitálu, determinovaly jeho politické chování a činy až do posledního momentu. Co se na povrchu zdá čistě osobní Slánského morální a životní volbou, zasazuje Jan Chadima do celkového ladění a kontextu sociálního pole komunistické strany, toho pole, jehož logice se Slánský celý život učí a vůči kterému se adaptuje. Při čtení bezděky vytane na mysl příběh *Tmy o polednách* Arthura Koestlera. V obou případech se přímo dotýkáme životního příběhu někdejšího vysoce postaveného stranického funkcionáře, který je drcen stejně tak vnějším drtivým objetím stalinské represe, jako i neméně mučivým, fatálním působením mentálních vzorců, které jej ve finálním tragickém aktu jeho života nutí přiznat se ke zločinům, které nespáchal. Nejen proto, že si toho „žádá strana“ v pozici vyšší represivní autority. Ale proto, že celý život stranického funkcionáře byl formován pevnou „logikou sociálního pole“, které komunistická strana utvářela a ztělesňovala. Jan Chadima si pečlivě všímá, jak vnitřní klima, řád a mantinely tohoto sociálního pole – komunistické strany – podmiňují, určují a tříbí to, co je v nejvlastnějším a neoddělitelném smyslu Slánského identitou, podstatou jeho lidství. A proto ani ve chvílích největšího lidského vypětí a tragiky nemůže

být psychický řád Slánského životních a strategických voleb orientován v souladu se zdánlivě prostým lidským svědomím. Aniž by Chadima nutně inklinoval k nejrůznějším generalizacím či metaforám, daří se mu na silném příkladu Rudolfa Slánského předestřít obraz komunistické mentality, utvářené nikoli jen vnějšími tlaky, ale samotnou její vnitřní logikou a naladěním.

Na závěr bych práci vytkl snad jen několik málo věcí. Úvodnímu teoretickému vymezení by pravděpodobně neškodilo několik poznámek na téma vývoje teoretického a badatelského uchopení pojmu habitu v historickém a sociologickém výzkumu. Přece jen už je Bourdieu téměř klasikem (byť to zcela neplatí s ohledem na české prostředí) a od doby publikování jeho přelomových prací jsme byli svědky určitých metodologických posunů, týkajících se samotného pojmu habitu a pojmů k němu přidružených. Termín habitu se stal předmětem mnoha odborných diskusí napříč obory i kontinenty. Jen nezákladnější reflexe těchto diskusí by Janu Chadimovi umožnila hned v úvodu upozornit na některé problematické body Bourdieuovy teorie a vyhnout se možné kritice, která se ze strany jiných recenzentů na jeho práci může snést. V uvedeném smyslu se Jan Chadima v podstatě nijak nevyrovnává s hledisky morální filosofie Axela Honnetha nebo Charlese Taylora, v jejichž práci se s uvedeným „bojem o uznání“ také setkáváme jako s prvkem doslova ústředním.

V úvodu mi poněkud chyběl i možný odkaz na autory z okruhu tzv. lacanovské levice. Především dílo americké autorky, politoložky a filosofky Jodi Dean by přitom mohlo být pro Jana Chadima vítanou inspirací. Dean totiž ve svých pracích, jakými jsou např. *The Communist Horizon*³ nebo zejména *Comrade*,⁴ analyzuje komunistickou stranu (a v konkrétní rovině pak komunistickou stranu USA) jako nikoli pouze politickou, ale přímo emocionální strukturu, jejíž vazby sloužily jednotlivým členům pro řešení řady osobních traumat souvisejících s rodinnými či pracovními problémy nebo v americkém případě pak i s otázkou rasové perzekuce. Dean dobře ukazuje, že pro příslušníky etnických minorit (což byl i Slánského případ) znamenala komunistická strana novou domovskou komunitu, v níž už nebyli tak „jiní“ a zakoušeli novou rovinu sounáležitosti. Odkaz k Jodi Dean by tedy byl více než namístě.

Tyto drobné výtky však práci nijak neubírají na kvalitě. Je to práce skutečně mimořádná, ojedinělá a jedna z mála svého druhu a lze jen

³ JODI DEAN, *The Communist Horizon*, London 2012.

⁴ JODI DEAN, *Comrade – An Essay on Political Belonging*, London 2019.

doufat, že se jí dostane právem zasloužené široké pozornosti odborníků i laiků.

Ondřej HOLUB

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

DOI: 10.14712/24645370.3063